

บทบาทของตลาดแรงงาน กับความสามารถในการแข่งขันของไทย

1

ดิลกะ ลัทธพิพัฒน์ (ธนาคารโลก)
ฐิติมา ชูเชิด (ธนาคารแห่งประเทศไทย)

งานสัมมนาวิชาการธนาคารแห่งประเทศไทย
ประจำปี 2556
19 กันยายน 2556

ณ ห้องบางกอกคอนเวนชัน โรงแรมเซ็นทาราแกรนด์ กรุงเทพฯ

บทบาทของตลาดแรงงานมีความสำคัญอย่างไร?

2

- World Economic Forum จัดทำ Global Competitiveness Index โดยมีประสิทธิภาพตลาดแรงงานเป็นองค์ประกอบหนึ่ง
- ในปี 2556 ประสิทธิภาพตลาดแรงงานไทยถูกจัดอยู่ในอันดับ 62 จาก 148 ประเทศ
  - อันดับลดลงจากที่ 24 ในปี 2553 และแย่กว่าประเทศคู่แข่งสำคัญในภูมิภาค (มาเลเซียอยู่อันดับ 24)
- WEF พิจารณาเครื่องชี้ประสิทธิภาพของตลาดแรงงาน 2 กลุ่ม
  1. ความยืดหยุ่น (ในการเคลื่อนย้ายแรงงาน และการปรับค่าจ้าง)
  2. การใช้แรงงานได้เต็มศักยภาพ

ในช่วงที่ผ่านมา รายงานการสำรวจหลายแห่งชี้ว่าธุรกิจประสบปัญหา ปริมาณและทักษะแรงงานไม่ตรงความต้องการ

3

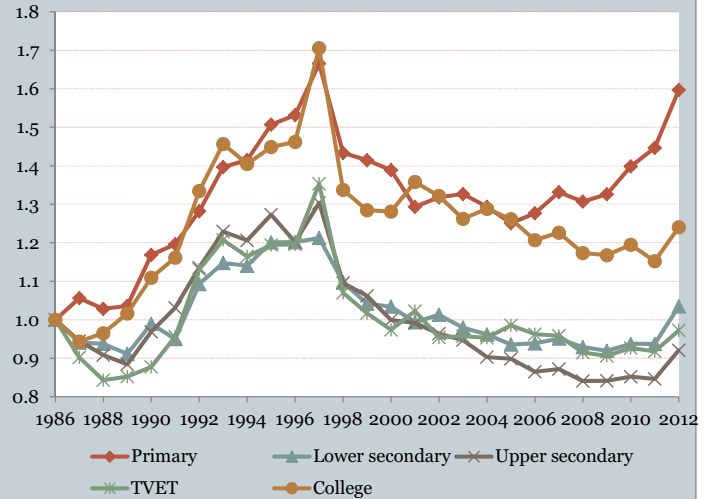
- อัตราการว่างงานอยู่ในระดับต่ำ และมีทิศทางลดลงตลอดช่วง 14 ปี
- แต่ค่าจ้างที่แท้จริงกลับไม่ส่งสัญญาณถึงสภาพตลาดที่ตึงตัว

Quarterly Unemployment Rates

Source: NSO

Hourly Real Wage Index - Constant Composition

Source: NSO and authors' calculation

คำถามวิจัย

4

- งานวิจัยนี้จะศึกษาโครงสร้างและกลไกการทำงานของตลาดแรงงาน และเสนอแนวทางเพิ่มประสิทธิภาพตลาดฯ เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันของประเทศ
  1. ตลาดแรงงานไทยมีการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างอย่างไร และมีองค์ประกอบใดในการกำหนดอัตราค่าจ้าง
  2. กลไกการทำงานของตลาดแรงงานไทยมีประสิทธิภาพหรือไม่ และผลการวิจัยนำไปสู่นโยบายเชิงนโยบายใด

ลำดับการนำเสนอ

5

- I. การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง (Structural Transformation) และประสิทธิภาพการทำงานของตลาดแรงงานไทย
  - I.1 ผลต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ
  - I.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างภาคการผลิต
    - ภาคเกษตร – นอกภาคเกษตร
    - ในระบบ – นอกระบบ
  - I.3 โครงสร้างค่าจ้าง
- II. ปัญหาของตลาดแรงงานไทยและนโยบาย

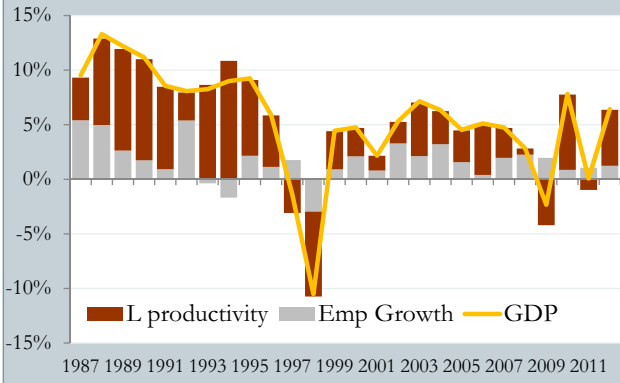
6

- I. การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง
และประสิทธิภาพการทำงานของ
ตลาดแรงงานไทย

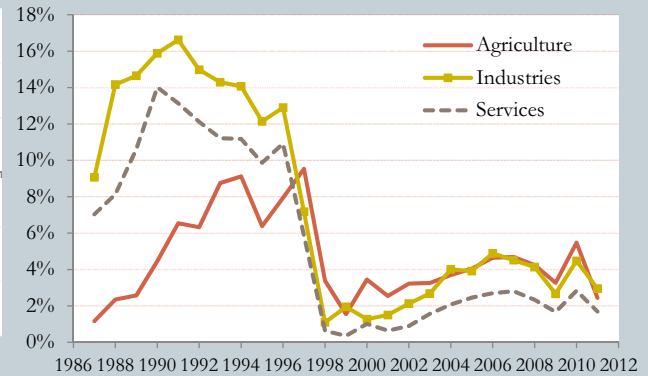
I.1 ผลต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ

7

ผลิตภาพแรงงานและการสะสมทุน

Source: NSO and authors' calculation

Source: NESDB

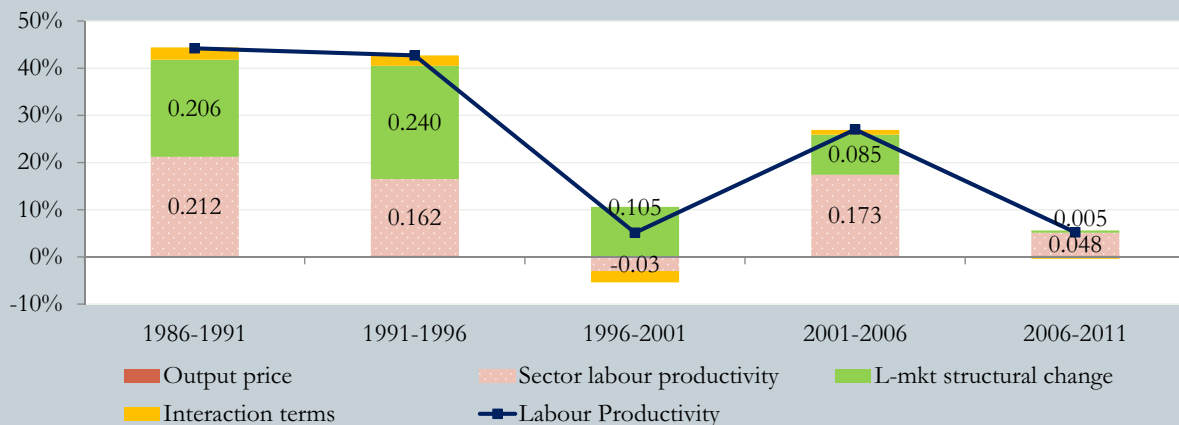
- ผลิตภาพแรงงานเพิ่มในอัตราสูงก่อนปี 1997 แต่ชะลอตัวลงอย่างมากในภายหลัง
- สาเหตุสำคัญเกิดจากการลงทุนลดลงอย่างฉับพลันและรุนแรงในทุกสาขาการผลิต

ผลิตภาพแรงงานเพิ่มสูงมากในช่วงก่อนปี 1997 เนื่องจาก

(1) ผลิตภาพแรงงานรายสาขาเติบโตดี และ (2) growth-enhancing structural change

8

Contribution to Aggregate Labour Productivity Growth

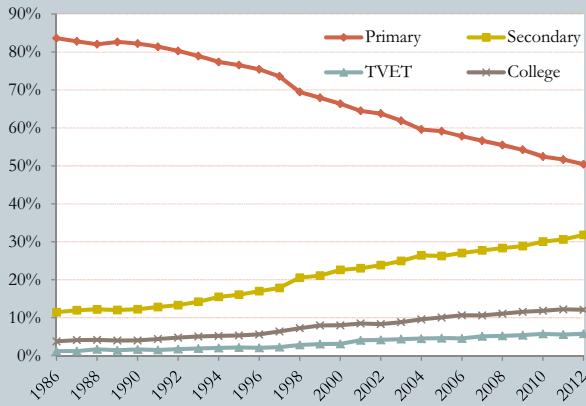
Source: NSO and authors' calculation

- Hypothesis: ปัจจัยร่วมของ growth-enhancing structural change ก่อนปี 1997 น่าจะเป็นเพราะแรงงานมีการศึกษาดีขึ้น ผลิตภาพแรงงานภาคเกษตรสูง และการลงทุนนอกภาคเกษตรสูง

1.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการเคลื่อนย้ายแรงงาน: ภาคเกษตร - นอกภาคเกษตร

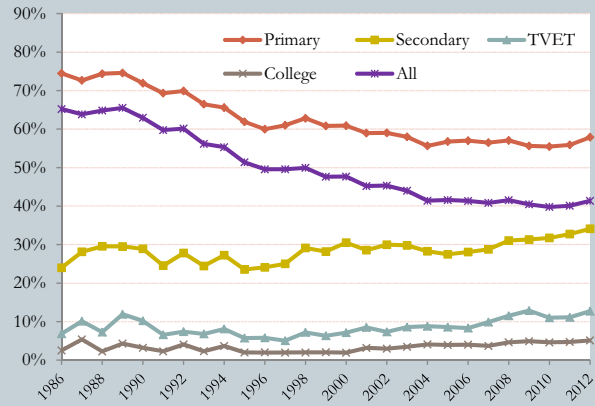
9

การศึกษาของแรงงาน

Source: NSO

สัดส่วนแรงงานในภาคการเกษตร

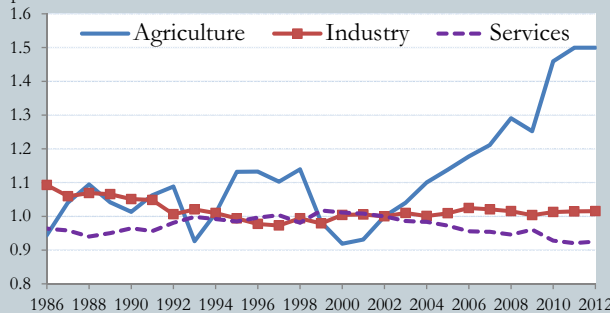
Source: NSO

- แรงงานไทยมีการศึกษาดีขึ้น และสัดส่วนแรงงานเกษตรลดลงมากในช่วงก่อนวิกฤต
- แต่ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างนี้แทบจะหยุดลง แม้การศึกษาแรงงานจะเพิ่มขึ้นเร็วกว่าช่วงเศรษฐกิจ boom
- ปัจจัยใดทำให้ structural change ของตลาดแรงงานไทยชะลอตัวลง?

ราคาสินค้าเกษตรเพิ่มขึ้น 61% หลังปี 2001 และราคาในภาคบริการลดลง 9% ในช่วงเดียวกัน มีผลต่อค่าจ้างเปรียบเทียบในและนอกภาคเกษตร

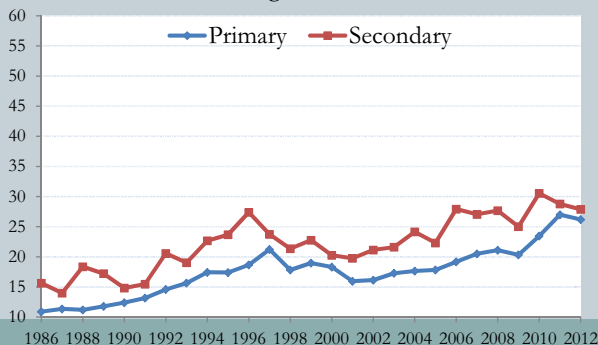
10

Ratio to agg. output price index Real Output Price by Sector

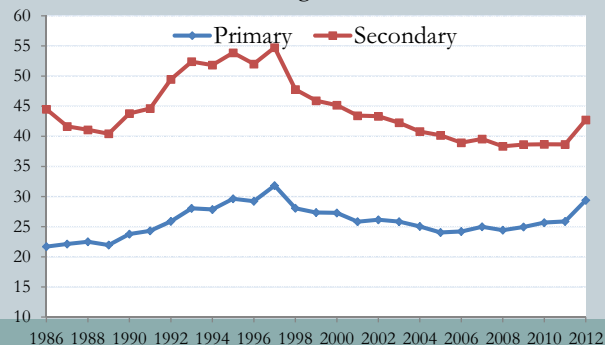
baht/hour

Agriculture

baht/hour

Non-Agriculture

Source: NSO, NESDB, and authors' calculation

แบบจำลองอุปสงค์และอุปทานแรงงานในภาคเกษตร

11

อุปสงค์:

$$\hat{Q}_d = f(\overset{-}{\text{ค่าจ้างในภาคเกษตร}}, \overset{?}{\text{ผลิตภาพแรงงานภาคเกษตร}}, \overset{+}{\text{ราคาสินค้าเกษตร}}, \text{อื่น ๆ})$$

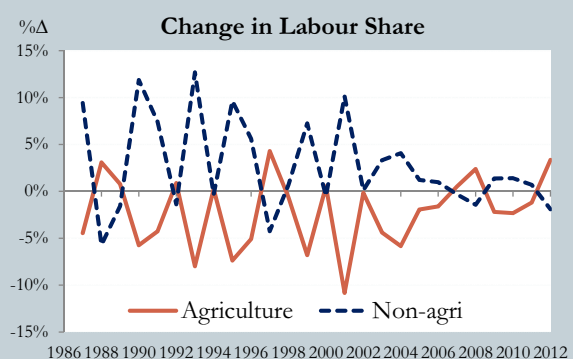
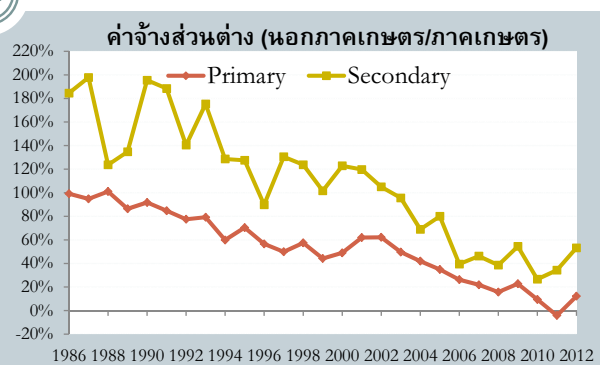
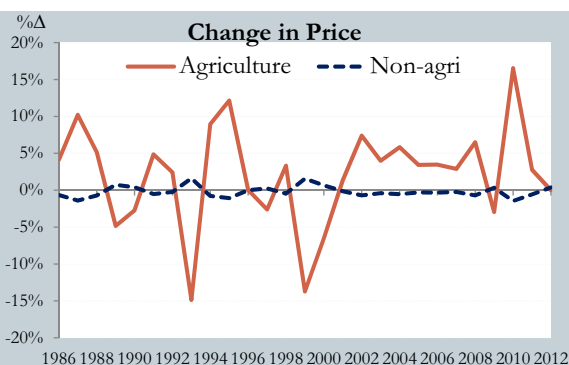
อุปทาน:

$$\hat{Q}_s = f(\overset{+}{\text{ค่าจ้างในภาคเกษตร}}, \overset{-}{\text{ค่าจ้างนอกภาคเกษตร}}, \text{เหตุการณ์พิเศษ}, \text{อื่น ๆ})$$

- ใช้ตัวแปร **cereal yield** เป็น instrument ของตัวแปรผลิตภาพแรงงานภาคเกษตร
- พบว่า ปัจจัยที่มีผลมากต่อการเคลื่อนย้ายเข้า-ออกของแรงงานในภาคเกษตร ได้แก่
  - (1) ราคาสินค้าเกษตร (pull factor)
  - (2) ค่าจ้างส่วนต่างเทียบกับนอกภาคเกษตร (pull factor)
  - (3) ผลิตภาพแรงงานภาคเกษตร (push factor)
    - ผลิตภาพแรงงานภาคเกษตรเพิ่ม (เช่น การใช้เครื่องจักรทางการเกษตร) มีผลให้อุปสงค์แรงงานเกษตรลดลง
  - (4) เหตุการณ์พิเศษ (shocks) เช่น วิกฤตปี 1997 วิกฤต GFC ปี 2008 และอุทกภัยปี 2011

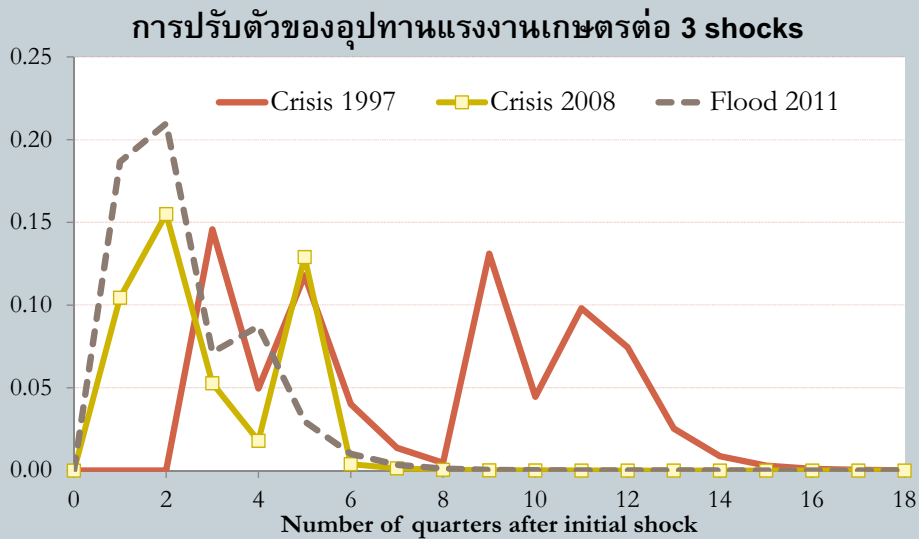
ราคาสินค้าเกษตรที่สูงขึ้น ค่าจ้างส่วนต่างที่ลดลง และผลิตภาพแรงงานภาคเกษตรที่ต่ำลง ทำให้ structural change ของตลาดแรงงานชะลอตัวลงในทศวรรษหลัง

12

Economic shocks เป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ทำให้แรงงานเคลื่อนย้ายออกสู่ภาคเกษตร

13

- ตลาดแรงงานไทยมีความสามารถในการบรรเทาผลกระทบจาก shocks อัตราการว่างงานจึงไม่เพิ่มขึ้นมากในระหว่างนั้น

1.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการเคลื่อนย้ายแรงงาน: ในระบบ – นอกระบบ

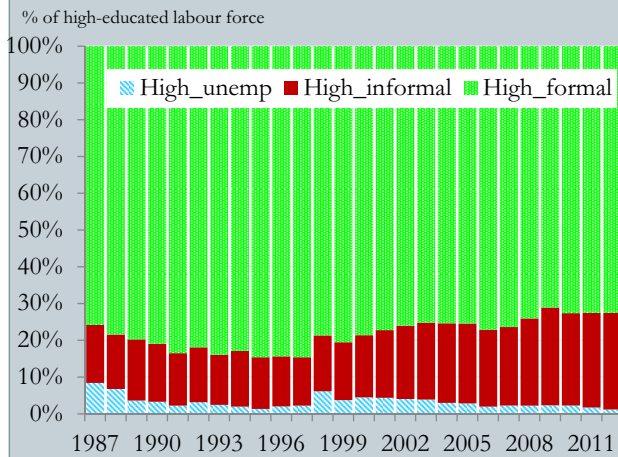
14

- ครอบคลุมแรงงานการศึกษาสูงที่ย้ายจากกิจกรรมนอกภาคเกษตรที่มีมูลค่าเพิ่มสูงไปต่ำ
- นิยาม “แรงงานนอกระบบ”
  - ผู้ที่ทำการตนเองโดยไม่มีลูกจ้าง, ผู้ที่ช่วยงานครอบครัวโดยไม่ได้ค่าจ้าง, ลูกจ้างธุรกิจเอกชนขนาดเล็ก
  - ในปี 2556 มีสัดส่วน 63% ของกำลังแรงงานรวม (อยู่ในภาคเกษตร 63% และภาคบริการ 30%)
- ทำไมต้องสนใจ informal employment?
  - ขาด social protection ทำงานผลิตภาพไม่สูง และมี skill development น้อย
  - ประเทศมีโอกาสพัฒนาได้อีกมาก หากสามารถเคลื่อนย้ายแรงงานเหล่านี้ให้ทำงานได้ตามศักยภาพ
- ปัจจัยที่น่าจะมีผลต่อการเคลื่อนย้ายแรงงานในระบบ – นอกระบบ
  - (1) เหตุการณ์พิเศษ
  - (2) รสนิยม/ทัศนคติในการทำงาน

หลังวิกฤต 1997 แรงงานการศึกษาสูงส่วนหนึ่งเคลื่อนย้ายเข้าสู่ตลาดนอกระบบ ยังไม่เห็นการเคลื่อนย้ายกลับ
ที่ชัดเจนเมื่อ shocks หดไป แต่สัดส่วนกลับเพิ่มขึ้น
จึงอาจกล่าวได้ว่า ตลาดแรงงานไทยในช่วงหลังมีลักษณะยืดหยุ่นเพียงด้านเดียว

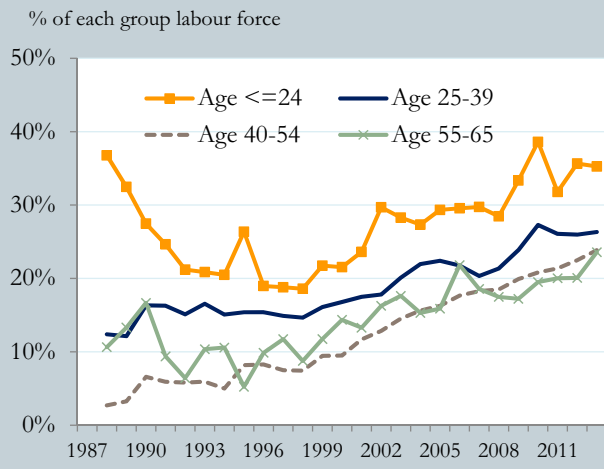
15

High-educated labour force

Source: NSO and authors' calculation

แรงงานนอกระบบ (ตามกลุ่มอายุ)

Source: NSO and authors' calculation

- แรงงานนอกระบบกว่า 50% เลือกที่จะทำงานแบบ self-employed
- ในอดีตที่ผ่านมา สัดส่วนแรงงานนอกระบบลดลงอย่างต่อเนื่องตามระดับการพัฒนาประเทศและการศึกษาของแรงงานที่ดีขึ้น แต่ในระยะหลังเริ่มปรับสูงขึ้น สะท้อน misallocation

สาเหตุที่ growth-enhancing structural change ในตลาดแรงงานชะลอลง

16

1. ขนาดการลงทุนในกิจกรรมที่มีมูลค่าเพิ่มสูงลดลงมาก
2. ราคาสินค้าเกษตรสูงขึ้นตามราคาตลาดโลกและนโยบายรัฐ ทำให้ส่วนต่างค่าจ้างเทียบกับนอกภาคเกษตรลดลง
3. แรงงานเคลื่อนย้ายจากกิจกรรมการผลิตมูลค่าเพิ่มสูงไปต่ำหลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ แล้ว “ไม่อาจ/ไม่ยอม” เคลื่อนย้ายกลับ (misallocation)
4. ทักษะคติที่เปลี่ยนไปของแรงงานยุคใหม่ต่อการทำงานมูลค่าเพิ่มต่ำ (taste)

1.3 โครงสร้างค่าจ้าง

17

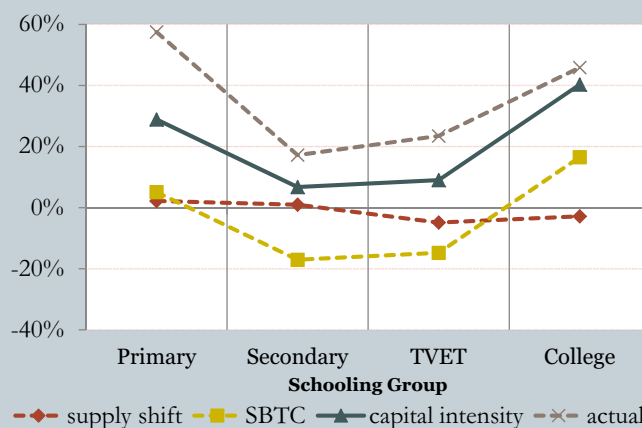
- ศึกษาโครงสร้างค่าจ้าง (ที่แท้จริงรายชั่วโมง) ของลูกจ้าง 4 กลุ่มการศึกษา
- แบบจำลองค่าจ้างแรงงาน
  - ผลผลิตมวลรวม = $f(\text{เทคโนโลยี, ทุน, แรงงาน})$
  - แบ่งกลุ่มแรงงานตามระดับการศึกษา ซึ่งมีผลิตภาพแรงงานและอัตราการทดแทนระหว่างกลุ่มต่างกัน
  - ค่าจ้างแรงงานแต่ละกลุ่มสะท้อน **marginal product of labour**
- แยกโครงสร้างค่าจ้างเป็น 4 องค์ประกอบ
  1. จำนวนแรงงานแต่ละกลุ่มการศึกษาที่เข้าตลาดโดยเปรียบเทียบ (ปัจจัยอุปทาน) (shifts in relative skill supplies)
  2. การเปลี่ยนแปลงของอุปสงค์ต่อแรงงานต่างกลุ่มที่ไม่เท่ากัน (ปัจจัยอุปสงค์) (skill-biased technological change)
  3. การใช้ปัจจัยทุนกับแรงงาน (ปัจจัยอุปสงค์) (capital intensity)
  4. ปัจจัยอื่นๆ (residual) เช่น TFP คุณภาพการศึกษา อำนาจต่อรองระหว่างนายจ้าง – ลูกจ้าง

ก่อนวิกฤตปี 1997 ค่าจ้างเพิ่มสูงในทุกกลุ่มการศึกษาเพราะมีการลงทุนสูงและการใช้เทคโนโลยีของธุรกิจ complement แรงงานระดับอุดมศึกษา

18

Wage decomposition from 1986 to 1996

	Primary	Secondary	TVET	College
Changes in relative supplies	2.2%	1.0%	-4.9%	-2.8%
Skill-biased technical change	2.9%	-18.0%	-9.9%	19.4%
Capital intensity	23.8%	23.8%	23.8%	23.8%
Residual change	28.6%	10.5%	14.5%	5.6%
Total wage change	57.5%	17.2%	23.5%	45.9%

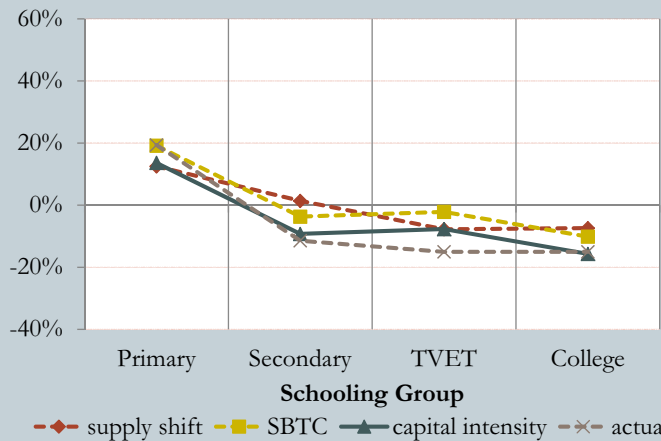

10 ปีที่ผ่านมา ค่าจ้างปรับลดในแทบทุกกลุ่มการศึกษา
 เพราะการลงทุนลดลงมาก และแรงงานบางกลุ่มเข้าสู่ตลาดแรงงานมากขึ้น

19

Wage decomposition from 2001 to 2011

	Primary	Secondary	TVET	College
Changes in relative supplies	12.5%	1.4%	-7.8%	-7.4%
Skill-biased technological change	6.7%	-5.1%	5.6%	-2.7%
Capital intensity	-5.6%	-5.6%	-5.6%	-5.6%
Residual change	5.8%	-2.2%	-7.3%	0.7%
Total wage change	19.4%	-11.4%	-15.0%	-15.0%

• Residual หมายถึงถึง ผลผลิตภาพรวม และปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลต่อการปรับลดลงของค่าจ้างในช่วงนี้

ปัจจัยอื่น ๆ ที่คาดว่าจะมีผลต่อการลดลงของค่าจ้าง (ที่แท้จริงรายชั่วโมง) ในระยะหลัง:

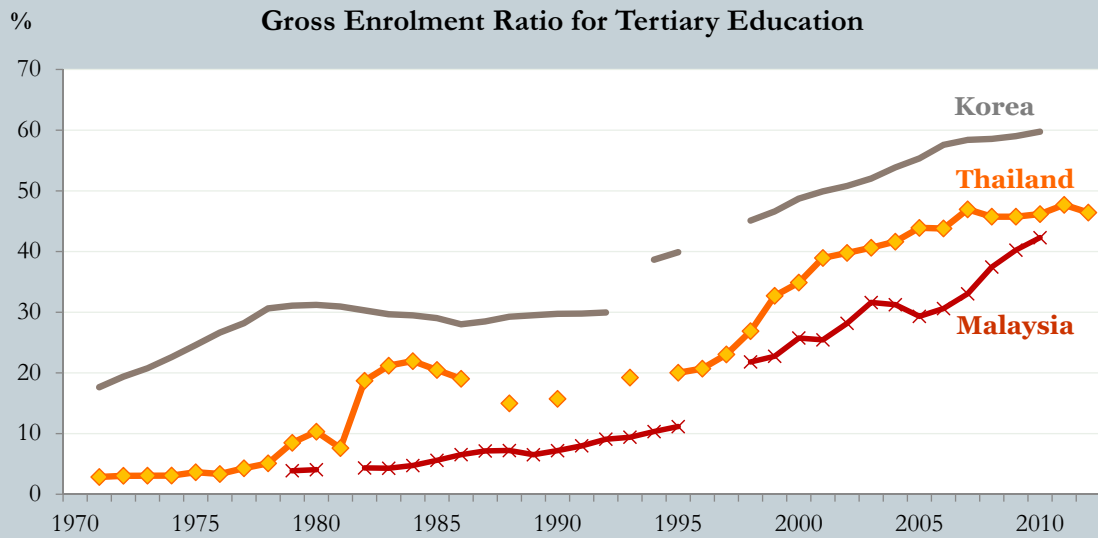
(1) คุณภาพและการวางแผนการศึกษาของไทยที่แย่ง

20

- คุณภาพการเรียนการสอนแย่ง
(เห็นปริมาณผู้สำเร็จการศึกษามากกว่าผลสัมฤทธิ์)
- แรงงานไทยเรียนระดับอุดมศึกษามากขึ้น
(จากการยกระดับสถานศึกษา กองทุนให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา และค่านิยมสังคมไทย)
- รัฐบาลการวางแผนการผลิตแรงงานให้ตรงความต้องการตลาด
(ทำให้เกิด quantity & quality skill mismatch ขึ้นในระบบ)
  - แรงงานสามารถหาช่องทางทำงานได้ในตลาดนอกระบบ แต่ยอมรับค่าจ้างที่ต่ำกว่าในระยะยาว

อัตราการเข้าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาของไทยแม้จะต่ำกว่าประเทศ high-income ในเอเชีย (เช่น เกาหลี) แต่ก็สูงกว่ามาเลเซียมาโดยตลอด

21

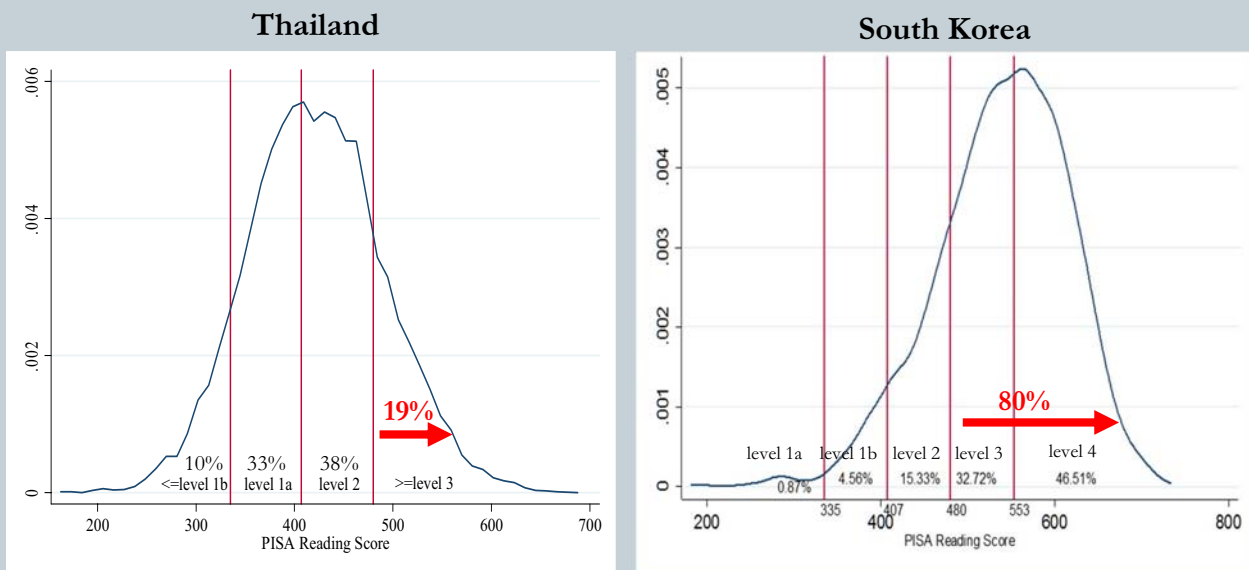

Source: Edstats

- ไทยเน้นปริมาณผู้สำเร็จการศึกษา แต่ผลสัมฤทธิ์ (คุณภาพ) ของการศึกษาต่ำ

ตัวอย่างจากคะแนนสอบ PISA 2009 ด้านการอ่าน
นักเรียนไทยที่จบ ม.ต้นอ่านจับใจความได้ดีมีแค่ 19% แต่เกาหลีได้มีสูงถึง 80%

22

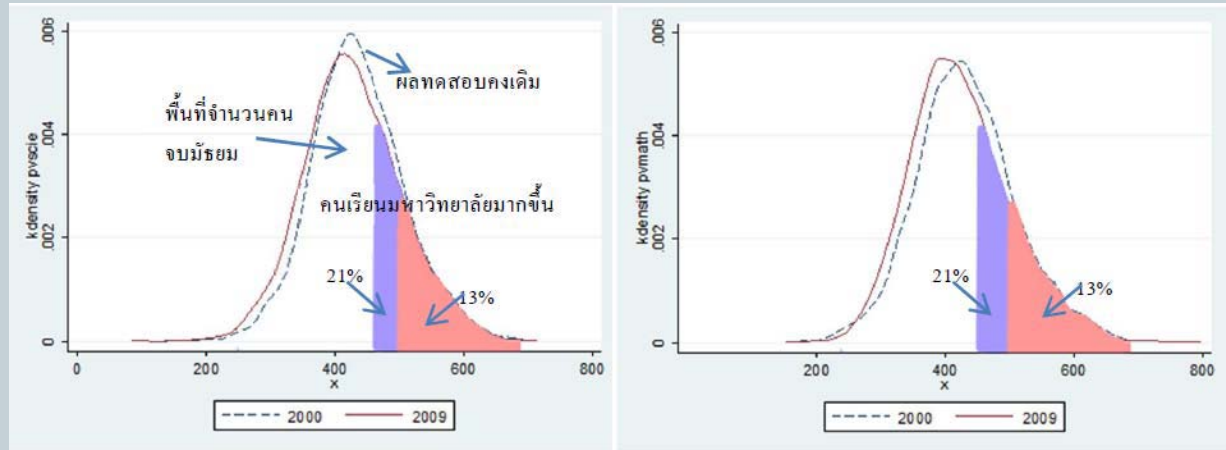

Source: Lathapipat (2011) and authors' calculation using PISA 2009

คะแนนสอบ PISA ของผู้เข้ามหาวิทยาลัยคนสุดท้ายลดลง สะท้อนคุณภาพผู้เข้าเรียนที่แย่ลง

23

การกระจายตัวของผลคะแนนการสอบ PISA ของผู้เข้ามหาวิทยาลัย
วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์

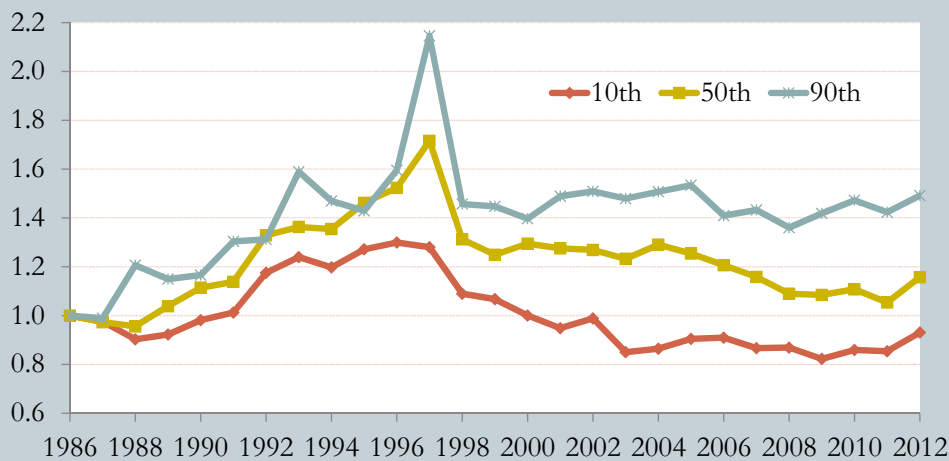

Source: Poapongsakorn et al (2011)

ส่วนหนึ่งเพราะแรงงานไทยมีโอกาสเข้าเรียนมหาวิทยาลัยสูงขึ้นจากนโยบายส่งเสริมการศึกษา
ของรัฐในช่วง 10 กว่าปีที่ผ่านมา แต่ก็มีผลให้ wage dispersion มากขึ้น

24

ดัชนีค่าจ้างเฉลี่ยต่อชั่วโมงที่แท้จริงของลูกจ้างระดับปริญญาตรีขึ้นไป
Percentile 10th, 50th, และ 90th

Source: Lathapipat (2010), NSO, and author's calculation

รัฐขาดการวางแผนกำลังการผลิตแรงงานให้ตรงความต้องการตลาด เกิด skill mismatch ขึ้นโดยเฉพาะระดับอุดมศึกษา ขณะที่แรงงานการศึกษาสูงหางานนอกระบบทำมากขึ้นและยอมรับผลตอบแทนที่ต่ำกว่าได้

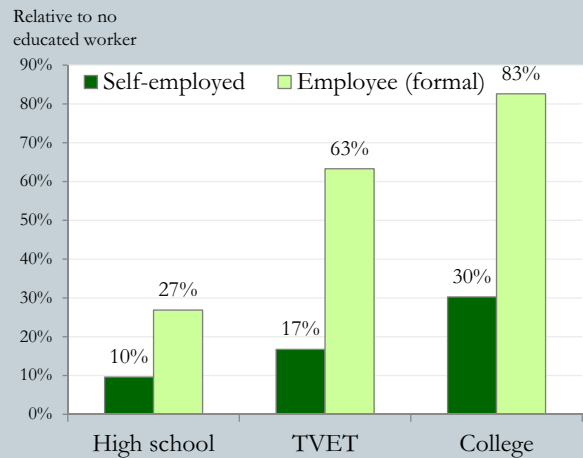
25

ค่าจ้างเฉลี่ยต่อเดือนของแรงงานระดับอุดมศึกษา
ปี 2011

(บาท)	อายุ <=24	25-39
ลูกจ้างในระบบ	9,102	16,653
Self-employed (นอกภาคเกษตร)	10,394	12,927
ลูกจ้างนอกระบบ	4,946	6,305
Self-employed (เกษตร)	2,908	4,713

Source: NSO, SES, authors' calculation

Rate of Returns to Educational Level in 2011
(Constant Composition)

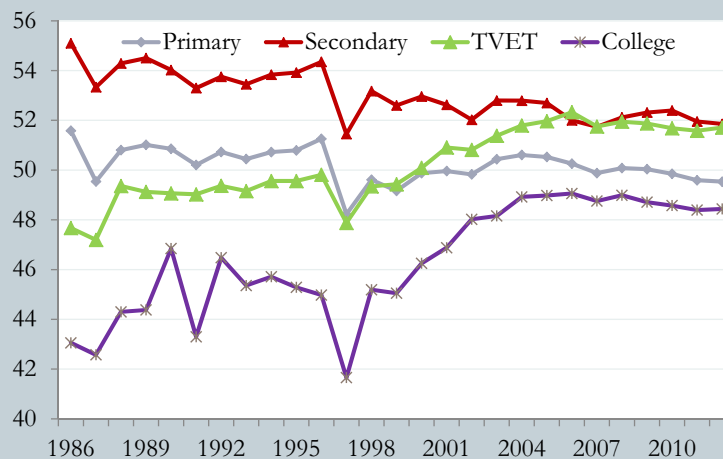
- รายได้เฉลี่ยของ self-employed อาจสูงกว่าการเป็นลูกจ้างในระบบช่วงแรกเริ่ม แต่ในระยะยาวแล้ว โอกาสที่ค่าจ้างจะเติบโตมีไม่มากเท่า เพราะการพัฒนาผลิตภาพแรงงานอาจทำได้น้อยและช้ากว่าการทำงานในระบบ
- อัตราผลตอบแทนทางการศึกษาของ self-employed ต่ำกว่าลูกจ้างในระบบทุกระดับการศึกษา สะท้อนผลิตภาพที่ต่ำกว่า

ปัจจัยอื่นที่คาดว่ามีผลต่อการลดลงของค่าจ้าง (ที่แท้จริงรายชั่วโมง) ในระยะหลัง:
(2) อำนาจต่อรองของนายจ้าง – ลูกจ้างที่ไม่เท่าเทียม

26

จำนวนชั่วโมงทำงานเฉลี่ยต่อสัปดาห์ของลูกจ้างในระบบ

Average working hours	Primary	Secondary	TVET	College
1986-1996	50.3	53.6	49.0	44.7
2001-2012	50.0	52.3	51.6	48.5
% Change	-0.5	-2.5	5.3	8.5

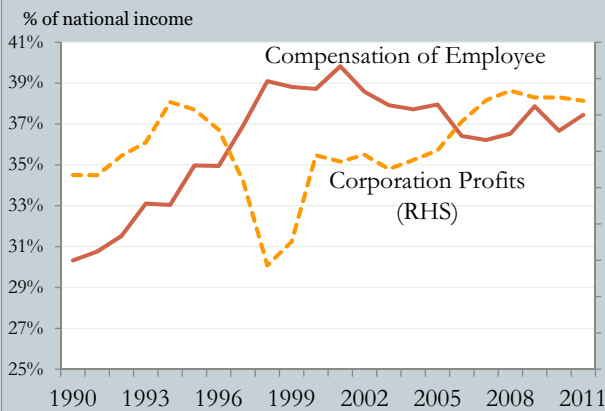

- ลูกจ้างในระบบบางกลุ่มทำงานมากชั่วโมงขึ้น ซึ่งอาจเกิดจากหลายสาเหตุ

ซึ่งมีส่วนช่วยให้ผลผลิตของนายจ้างเพิ่ม โดยผลตอบแทนของลูกจ้างไม่ให้ภาพที่สอดคล้องกัน และถึงแม้ธุรกิจจะสะสมกำไรเพิ่มขึ้น แต่ก็ไม่ได้ตัดสินใจจะลงทุนเพิ่มเท่าใดนัก

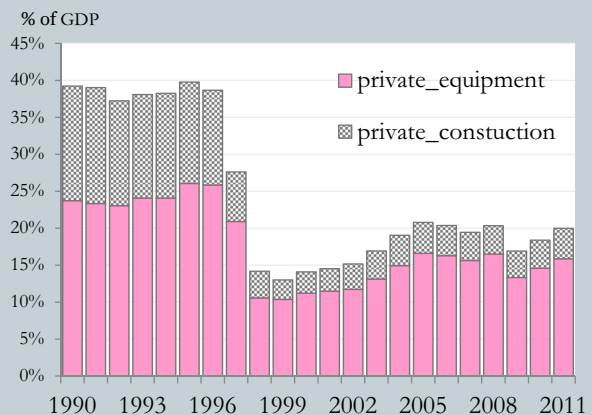
27

Compensation of Employee and Corporation Profits

Source: NESDB

Private Investment Expenditure

Source: NESDB

- ทำไมธุรกิจจึงไม่ลงทุนเพิ่ม?
- ส่วนหนึ่งธุรกิจยังไม่เห็นความจำเป็นต้องลงทุนเพิ่ม หากยังคงได้ประโยชน์จากค่าจ้างที่ต่ำกว่าผลิตภาพแรงงาน (โดยเฉพาะใช้แรงงานต่างด้าวทดแทนแรงงานไทยที่ขาดแคลน)

สรุป: โครงสร้างค่าจ้างไทย

28

1. อัตราค่าจ้างที่แท้จริงรายชั่วโมงของลูกจ้างแทบทุกระดับการศึกษาลดลงไปจากระดับก่อนวิกฤต และมีทิศทางลดลงเพราะ
  - (1) การลงทุนที่ไม่เพียงพอ
  - (2) คุณภาพและการวางแผนการศึกษาของไทยที่แย่ง
  - (3) อำนาจต่อรองของนายจ้าง – ลูกจ้างที่ไม่เท่าเทียม
2. กลไกการปรับค่าจ้างของตลาดแรงงานยังคงทำงานตามปัจจัยด้านอุปสงค์และอุปทาน
3. แต่ปัจจัยอื่นๆ เช่น คุณภาพการศึกษา และปัจจัยเชิงสถาบัน (wage bargaining และ taste) น่าจะมีส่วนทำให้กลไกการปรับค่าจ้างไม่อาจแก้ปัญหา misallocation ได้

II. ปัญหาของตลาดแรงงานไทย และภัยเชิงนโยบาย

เครื่องชี้ในภาพรวมส่งสัญญาณว่า ตลาดแรงงานไทยกำลังมีปัญหาพื้นฐาน

(1) กลไกตลาดฯ มีความยืดหยุ่นเพียงด้านเดียว และ (2) กลไกการกำหนดค่าจ้างไม่ปรับตัวต่อ misallocation
ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมปัจจัยแวดล้อม คือ บรรยากาศการลงทุนที่ซบเซา คุณภาพการศึกษาต่ำลง และปัจจัยเชิงสถาบัน

(30)

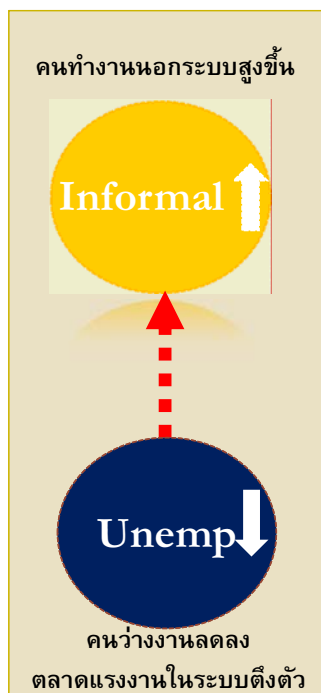
ปัญหา

ขาดการลงทุน
ในสาขาการผลิต
ที่มีมูลค่าเพิ่มสูง
(โดยเฉพาะภาคบริการ)

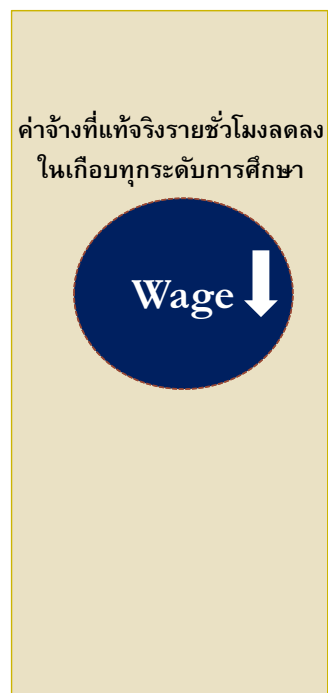
คุณภาพการศึกษาแย่ง /
ประเทศขาดการวาง
แผนการผลิตกำลังแรงงาน
ที่มีประสิทธิภาพ

อำนาจต่อรองของนายจ้าง
- ลูกจ้างที่ไม่เท่าเทียม

การทำงานนอกระบบเป็น
อีกทางเลือกหนึ่งของ
แรงงานยุคใหม่

อาการ

นัยเชิงนโยบาย

ประเด็นส่งท้าย

32

- **Structural change** ของตลาดแรงงานเปลี่ยนไปมากจากที่เคยเป็น **growth-enhancing transformation** ในช่วงก่อนปี 1997
- **ระดับการลงทุนที่ลดลงมาก** ทำให้โอกาสในการสร้างงานมูลค่าเพิ่มสูงลดตาม
- ผลของวิกฤตเศรษฐกิจสะท้อนว่า **ตลาดแรงงานไทยมีความยืดหยุ่นด้านเดียว** แรงงานส่วนใหญ่ไม่อาจเคลื่อนย้ายกลับได้ง่าย เกิด **misallocation**
- แม้กลไกค่าจ้างจะยังปรับตามปัจจัยอุปสงค์และอุปทานแรงงานในระดับหนึ่ง แต่ปัจจัยอื่น ๆ เช่น **คุณภาพการศึกษาที่ด้อยลง อำนาจต่อรองของลูกจ้างที่มีน้อย และ taste** มีส่วนทำให้ค่าจ้างไม่อาจส่งสัญญาณแก้ **misallocation** ได้
- **ประสิทธิภาพตลาดแรงงานไทยจะเพิ่มขึ้นได้ด้วยการแก้ปัญหาพื้นฐานของตลาดฯ** ซึ่งเกี่ยวโยงถึงปัจจัยแวดล้อม 4 ประการที่มีต่อตลาดแรงงาน

จบการนำเสนอ